

DIYANET DERGİSİ

DİNİ - İLMİ - EDEBİ
ÜÇ AYLIK DERGİ

Temmuz - Ağustos - Eylül

1991

Cilt : 27 Sayı : 3

Diyanet İşleri
Başkanlığı Adına
İmtiyaz Sahibi

Ahmet GÜL

Dini Yayınlar Dairesi
Başkanı

Yazı İşleri Müdürü

Orhan BALCI

Süreli Yayınlar
Şube Müdürü

Mali Koordinatör

Salim GÜNEY

Yazı Tetkik Kurulu

Orhan BALCI

İbrahim URAL

Ekrem KELEŞ

Yayına Hazırlayanlar

Bilal KOÇ

Seyfeddin ERŞAHİN

Dr. Mediha Eldem Sk.
No. 35

Tlf : 135 52 73

Kocatepe / ANKARA

Dizgi ve Baskı

AYYILDIZ

MATBAASI A.Ş.

342 33 16 - 342 17 07

ANKARA

BU SAYIDA

Yaşadığımız Tek Gezegen Olan Dünya-
mıza İtina

Ahmet GÜL 3 - 4

Çevre Problemi Bir Kültür ve Terbiye
Problemidir

Hamdi MERT 5 - 12

Hacc'ın Amacı ve Hikmetleri

Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU 13 - 22

Hz. İbrahim ve menasik-i Hacc'ın Mahiyeti

Prof. Dr. Talat KOÇYİĞİT 23 - 32

Türkiyede Özel Çevre ✓

Mustafa KETEN 33 - 35

Kimdim ?

Midhat Cemal 36

Çevre Kirliliğine Bir Başka Açıdan Bakış ✓

Doç. Dr. Musa K. YILMAZ 37 - 58

Hadisler Açısından Çevre İsrافی ✓

Doç. Dr. Talat SAKALLI 59 - 65

Neşve-i Tevhid

Kemal Edip KÜRKCÜOĞLU 66

Kaza Namazı Hususundaki Tereddütlerle
İlgili Bir Açıklama

İrfan YÜCEL 67 - 78

Çevre ve Orman

Sami Y. ÖLÇER 79 - 83

Mekke'ye Hac

Seyfeddin ERŞAHİN - Ercan ESER 85 - 90

Müslümanlıkta Hac Farızası

M. Asım KÖKSAL 91-101

Ailede Çocuk Eğitimi

Doç. Dr. M. Zeki DUMAN 103-116

Avusturya ve Türkiyede İlahiyat Yüksek
Okulları Üzerine Bazı Düşünceler

Mustafa TAVUKÇU 117-128

Hamdi MERT

Diyaret İşleri Başkan
Yardımcısı

Çevre Problemi Bir Kültür ve Terbiye Problemidir

نظفوا أفئيتكم

“Çevrenizi temiz tutunuz”
(Tirmizi, K. Edeb)

1942'de Anamur'da doğdu. İlkokulu 1954'te Anamur Bozyazı Bölge İlk-
okulunda, İmam-Hatip Lisesini 1963'te Adana'da bitirdi. 1964'te Nazilli Lise-
sinden; 1966'da İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünden. 1972'de Ankara Hukuk
Fakültesinden mezun oldu.

1966-1974 yılları Milli Eğitim Bakanlığı teşkilâtında öğretmenlik yaptı 1974
yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Hukuk Müşavirliğine atandı. Hukuk Müşavir-
liği görevini sürdürürken, 1978 yılında Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığına
getirildi. 1984 yılından bu yana Başkan Yardımcılığı görevi ile birlikte I. Hukuk
Müşavirliğini vekâleten yürütmektedir.

1973-1974 yıllarında Ankara Barosunda avukatlık yaptı. 1976 yılında, Di-
yanet İşleri Başkanlığınca düzenlenen Feraiz ve intikal Kursunu bitirdi.
“Bizi Yaşatanlar”, “Ansiklopedik İslâm ilmi hali”, “İslâmiyette Ağaç ve Orman”,
“İslâmın Barış çağrısı” ve “Yolumuzu Aydınlatanlar” isimli basılmış eserleri
ile yayınlanmış çok sayıda makaleleri vardır. 1981 yılından beri Tercüman
Gazetesi'nde haftalık yazılar yazmaktadır.

Çevre koruması, çevre sağlığı, çevre temizliği konuları bütün
dünyada gündemde bulunuyor. Temiz hava, temiz su, temiz çev-
re, sağlıklı - gürültüden uzak bir dünya, insanlığın hızla kaybetmekte
olduğu nimetler.

Şehirler büyüdükçe, nüfus arttıkça, insanların belirli bölgelerde
çoğalmasından doğan problemler de artmakta; tabiatın dengesi bo-
zulmaktadır.

İnsanoğlu yalnız değil, toplu yaşamak zorunda olduğuna göre,
çevre ile ilgili problemler, gün geçtikçe artacaktır.

İNSAN VE ÇEVRE

İnsanın “çevresini istekleri doğrultusunda düzenleyebilen canlı” diye de bir tarifi var... Düşünen, konuşan, aklı ile çevresine tertip ve yön veren insanoglu, tabiatın dengesini niçin bozuyor? Demek ki, problem tabii ve zaruri bir sonuç degil. Her problemde olduğu gibi çevre problemi de bir akıl,tedbir, terbiye mes'elesi...

Koca İstanbul'u, Ankara'yı, İzmir'i bir düşününüz... İkiyüz-üçyüz metrekaresine, bir koca köyü içine alabilecek dev apartmanlar kondurulmuş. Bir şehirde biriken nüfus, bazı ülkelerin nüfusunu oluşturan sayıyı çoktan aşmış. Şimdi siz, 3 milyon 5 milyon nüfusu barındıran bu dev apartman, mahalle ve şehirlerin, pislikten nehirler oluşturan kanalizasyonların, dünya güzeli koy ve denizlerimize akıtıldığına inanır mısınız?

İSTANBUL MİSALİ

Birkaç yıl önce, karayolu ile, Batı Trakya (Yunanistan) daki soydaşlarımızı ziyaretten dönüyorduk. Küçük - Büyük Çekmece'lerden birinden İstanbul'a girerken bir sahilde dinlenmek; kısa bir süre de olsa hasret kaldığımız denizimizin - kıyımızın tertemiz havasını tenefüs etmek istedik. Arabamızdan inip deniz kıyısına doğru yaklaştıkça, bizi kötü bir kanalizasyon kokusu karşıladı. Orada bulunan ve şaşkınlığımızı anlayan ârif birisi, bize bulunduğumuz sahilin karşı/kuzey kıyısını gösterdi : “Şu karşıdaki koca apartmanlar ve onlardan oluşan koca şehir var ya, o şehrin kanalizasyonları bu denize akar!” dedi. Hayretten donakaldık...

Yurtdışından dönen dağımıza - denizimize - toprağımıza bir değişik bakar. Psikolojisinde, dış dünya ile bizi mukayese arzusu vardır. İyi birşeyler görüp; “Bak, biz daha iyiyiz!” demek ister.. Bizde de işte bu duygular vardı. Birbirimizin yüzüne bakmaya bile cesaret edemediğimiz üzüntü ile, kahırla aradan uzaklaştık.

İZMİR MİSALİ

Bir süre önce İzmir'e gitmiştik. Ankara'da yaşayan insanda deniz ve tabiat açlığı vardır. Ankara bozkırından kalkıp, 50 dakika sonra İzmir yeşilliğine konunca, biz de baharın yeşerttiği tabiata,

İzmir'in tarih dolu denizine ve koylarına bu duygularla bakıyorduk. Yürüdüğümüz yolun denize paralel en güzel sahilinden geçerken, yine o bed-koku ile karşılaştık. Mihmandarımız İzmir Müftümüzün yüzüne baktık. Suç kendisininmiş gibi sükût etti. Neden sonra ise, "kanalizasyonlar" diyebildi. İnanılması güçtü ama işte gerçek bu idi.

EDİRNE MİSALİ

1976 yılı Ramazanında, 90 görevlimizle karayolundan F. Alanya'ya gitmiştik. Giderken Ordu-u hümayun'un asırlarca gelip-geçtiği yolları, toprakları temaşa ettik. Hem gururlandık, hem üzüldük...

Dönüşte ise vatan hasreti galipti. Otobüste mikrofonu alan herkes, yurtdışında gördüğü temizlik, intizam ve ihtişam ile beraber, hattâ ondan önce, iklimimizi - dağımızı - denizimizi - güneşimizi anlatıyordu. Kapıkule gümrüğünü geçtikten bir süre sonra Selimiye bir güzel, bir ihtişamlı görünür. Bu yolu yapan mimar öyle bir güzergâh seçmiş ki, Selimiye bütün ihtişamıyla, uzun süre ufku-muzu süsler. İşte bu manzara, millî duygularımızı zirve noktaya taşıdı. Bu güzel duyguları, muhteşem Selimiye'yi ziyaret ile taçlandırmak istedik. Yol programımıza Selimiye ziyaretini de ekledik. Heyhat!.. şehrin sokakları, Selimiye çevresi Avrupa'da gördüklerimizle mukayese edilemezdi. Edirne, hayalimizde kurup-büyüttüğümüz şehir değildi. O muhteşem Selimiye bakımsız, kırık-dökük, toz-toprak bir bahçenin içerisinde hüznü bir görüntü sergiliyordu..

ORMAN VE YEŞİL ALAN PROBLEMİ

Çevre ve çevre koruma meselesinin bir önemli boyutu da orman ve yeşil alan problemidir.

Ankara'dan uçakla İstanbul'a, Samsun'a, İzmir'e, Elazığ - Van ve Diyarbakır'a her gidişimde kurak topraklarımızı, bozkırlarımızı ibret ve dehşetle seyrederim.

Anadolu Sina veya Gobi Çölü değil ki, yeşermek imkânsız veya zor olsun..

1978 yılında yaptığımız Batı Türkistan seyahatimizi hiç unutmam : Bizim kuraklık sebebiyle terkettiğimiz toprakları bin kilo-

metre uzaktan kanallar açmak suretiyle âdetâ yeşil bir cennet haline getirmişler.. Biz ise yeşil bir cennet olarak teslim aldığımız Anadolu'yu işte bu hale getirmişiz.

Unutmadığım bir ibretli hatıram da Türkiye'den : Ankara'dan karayolu ile Samsun'a ilk gidişimi hatırlıyorum. Başkentten çıktık-tan itibaren her taraf kuru, taş - toprak.. Yeşil ve yeşillik yok.. Kızılmak boyundan geçtik.. Çoban çocuklar ayaklarını uzatıp ırmak-ta serinliyorlar; koyun - kuzu başını uzatıp - sulanıyor da, ırmak bo-yu yine kupkuru.. Bir zamanlar üzüm bağlarıyla meşhur olan An-kara'nın çevresi bu duruma gelmiş...

Hani bir klâsik-ibtidâî **dolap** kursanız, etrafı yeşertebileceksiniz.. Yapmamışız..

Biz üç yanı denizlerle çevrili; binlerce çayı - deresi, boşu - boşuna denizlere akıp - giden bir ülkeyiz. Çaylar, dereler, ırmak ve nehirler denizlere akar - gider, biz de onlara bakar - durur olmuşuz... Yeşil ve yeşillikten kaçış, sanki geleneğimiz olmuş..

Ortaasya'yı kurutarak - Anadolu'ya geldiğimizde, bu topraklar bir yeşil cennet gibiydi. Buraları biraz da onun için sevmiştik. Gel-gör bu Allah vergisi nimeti aziz bilemedik. Ona bir değer olarak bakamadık. Onu "**yırtıcı hayvanlar barınıyor**" diye yaktık. Tarla açmak için ateşe verdik. Taze-körpe demeden hayvanlara yem yapıp doğradık. Çeşitli ihtiyaçlarımız için akılsızca, ahmakça kıyımlar yaptık.

Haydi yeşilin **çıldırıldığı** Karadeniz kıyıları ile, yeşilin can çelıştiği Akdeniz kıyılarını tenzih edelim ama, ortasından - doğusuna - güneydoğusuna varıncaya kadar yurdumuz kurak, kıraç, kel topraklar haline geldi. Bu kuraklık, bu kıraçlık, bu kellik, millet olarak huzur-u ilâhîde yüzümüze bir şamar gibi vurulacaktır diye korkarız.

Peki, bu utanç pazarında bu utançtan kurtulmak için ne yapıyoruz? **Ağaç bayramı**, **Ağaçlandırma haftası**, **Ormancılık günü**... bunlar güzel.. Çocukluğumuzdan buyana bu memleketin ormancılığında sorumlu en üst, üst, taşra yönetici, ve görevlilerin, bir parlayıp bir sönen çabalarına da el-hak şahidiz. **Kıl keçisi** üzerine, **yangınlar** üzerine, **kaçakçılık-usulsüz kesim** üzerine çok nutuk, nasihat, va'z dinledik. Protokol seviyeli nice toplantılar, kutlamalar, kokteyller, resm-i

kabuller gördük. Diyelim ki, konuyu büsbütün unutmamak için bunlar da güzel.. Fakat —doğruyu konuşacaksak— bunlar lüzumlu, fakat yetersiz tedbirlerdir. Ormanların korunması, Anadolu'ya eski yeşil kisvesinin iadesi, kararlı, iradeli, devamlı programlar ister.

İNANÇ VE GELENEKLERİMİZ AĞACI VE YEŞİLİ KORUMAYI EMREDİYOR

Bizim dinimizde, geleneklerimizde, ağaç dikmeye, orman ve yeşili muhafazaya büyük ehemmiyet verilmiştir. Ağaç, bahçe ve yeşilliklerden, Kur'ân-ı Kerîm'de tam 253 (iki yüz elli üç) yerde söz edilmiştir..

Hz. Peygamberin sünnetinde ve çeşitli hadislerinde ağaç dikmenin önemi belirtilmiş; ağaç ve yeşillikleri yoketmek yasaklanmış; Peygamberimiz Efendimizin bizzat katıldıkları ağaçlandırma çalışmaları yapılmış; ağaç ve ormandan faydalanma konusunda resmî prensipler konulmuş; hukukî düzenleme yapılmış; çevre kabilelerle yapılan anlaşmalara, ağaçların yokedilemeyeceğine dair hükümler konulmuş; ağaç ve yeşilliklerin korunması için beyannameler yayınlanmış, savaşa çıkan ordu kumandanlarına, ağaçların kesilip tahribedilmemesi konusunda talimatlar verilmiştir. (İslâmiyet'in ağaç ve ormana verdiği ehemmiyet konusunda detaylı bilgi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında çıkan *İslâmiyette Ağaca Verilen Önem* adlı eserde mevcuttur.)

Ağaç, orman, yeşil, inanç ve geleneklerimizde de bir dokunulmaz varlık.. Tarihimize, atasözlerimize bakınız : “Yaş kesen, baş keser” demişiz.. “— Zeyd ormanda dolaşırken, abâsı bir dala takılığta bakılır : Eğer abâ, dala bir gûnâ zarar vermeden kurtarılabilirse, ol yapılır. Ve illâ abâ kesilir” diye fetva vermişiz.

Ormanlara tecavüz ve sarkıntılık edenleri; “— Ormanlarımdan bir dal kesenin başını keserim” diye korkutmuşuz.. Zira bu masûniyet kaynağını Kur'an'da ve Sünnet'te bulmuş.. Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke'de, Medine'de, Taif'te yeşiline, otuna-burcuna dokunulmaz alanlar kurmuş.. Bunun için yasaklar, müeyyideler koymuş.. Ormanlardan zâtî ihtiyaçların karşılanmasına; kesilenin yerine yenisinin dikilmesi şartıyla izin buyurmuş.

AĞAÇ VE ORMANIN İNSAN HAYATINDAKİ YERİ

Ağaç ve ormanın insan hayatındaki maddî (reel) faydalanma alanı 6 binden fazladır. Gelişen şartlar içerisinde bu sayı azalmayacak, artacaktır.

Gerçekten ilk insanın barınağı ve hayat kaynağı olan ağaç, gelişen dünyamızda, insan hayatına hergün biraz daha girmektedir. İnşaat alanında, sanayinin her dalında, ulaştırma-tarım gibi iktisadî faaliyetlerde ağaç hammaddesi artık vazgeçilmez bir ihtiyaçtır.

Ağaç ve ormanın insan hayatındaki yeri, sadece bu reel faydalanmalardan ibaret değildir. Onun kollektif (endirekt-ideal) faydaları, maddî (reel) faydalarından daha çoktur.

Bir ülkenin iklim düzeni, su kaynakları, su rejimi, toprak verimi, bitki örtüsü, insan sağlığı gibi cümle çevre konularında orman vazgeçilmez bir millî varlıktır.

Orman, Allah'ın insanlar için yarattığı küllî nizamın bir parçasıdır. Onu tahribetmekle, evvelemirde bu nizam bozuluyor. İklim değişiyor, kuraklık-kıtlık-açlık-anî sel baskınlarını, kısaca tabiî âfetler birbirini kovalıyor.. Bununla da kalmıyor, tabiatın dengesi bozuluyor. Toprağı besleyen birtakım faydalı ve canlı hassalar azalırken, zararlılar kol-gezer oluyor.

Dahası ağaç-yeşil ve yeşillik havayı süzen, temizleyen, tasfiye eden, karbondioksiti oksijene çeviren bir filitre, ilâhî ve esrarlı bir makina..

Yeni icatlar, kullanılan kimyevî maddeler, ilâçlar, spreylere, fabrika bacaları, otomobil egzozları, tabiî-gayritabiî ateş ve ateşlemeler, hareket eden canlıların nefes alış-verişleri hepsi-hepsi atmosfere biteviye karbondioksit salıyorlar. Bunlar tabiatta kalmıyor, hava tabakasında birikiyor..

Bu kirli birikintilerin iklimde bugün yeni-yeni farkedilmeye başlanan çok mühim değişikliklere sebep olabileceği endişesi mevcut.

Atmosferde toplanan kirli birikimler sebebiyle güneşin ısıtıcı ışınlarının dünyaya nüfuz edememesi; sonunda arzımızın giderek so-

ğuması veya tam aksine bir tabiî sera durumu hasıl olup, korkunç bir sıcaklığın hakim olması, bu korkunun hipotezi, yani ihtimal hesapları..

Hattâ daha da ileri gidiliyor. Yeryüzünü saran hava tabakasını bir elektrik miknatısıyeti ile birbirine bağlayan zarfın yani *ozon tabakasının* bu zehirli birikimle zedelenebileceği, bu sebeple de, yeryüzünün havasının bir an içinde boşalıp - kaybolabileceği, insanlığın bu suretle yokolabileceği öne sürülüyor.

İşte orman ve yeşil alanları yoketmekle, kirli havayı temizleyen bu tabiî makinayı tahribediyoruz.

Uzmanların endişeleri tahakkuk edebilir de, etmeyebilir de.. Doğruluğu veya yanlışlığı bugün en azından bilinmiyor. O halde haylaz bir çocuğun tarlada bulduğu paslı bir mayınla oynaması gibi, bilmediğimiz tehlikelerle oynuyoruz.

Doğru olan şu ki, ağaç, orman ve yeşil bitki örtüsü, bizim bildiğimiz - bilmediğimiz esrarlarla dolu.. Bilinen - bilinmeyen faydalarıyla bu tabiî servetin korunması bir insanlık vazifesi, tahribi ise bir insanlık suçudur.

SONUÇ

Çevre problemlerimiz *sahil ve denizlerimizin* kirlenmesinden, *yeşil alanlarımızın* hızla erimesinden ibaret değil. *Sokaklarımız* kirli, *genel tuvaletler* başta olmak üzere, umûma açık yerlerimiz utamlacak halde.. Çarşı - pazar âdâbı yok. Toplu yaşama terbiyesi kalmamış.. Apartmanlarda, açık dinlenme yerlerinde, başkalarını rahatsız etmeme duygusunu arasanız da bulamazsınız.

Anadolu bir eski medeniyetler mozayiği.. O medeniyetlerin kalıntıları bizim için birer millî-tarihî servet... Nice mermer sütunların; san'atlı - işlemeli sûtun başlarının; tarihî yapı - taşlarının bahçe duvarı örmede kullanıldığını hepimiz görmüşüzdür. Ve tarihî hanlar, kervansaraylar, mektep - medreselerin hayvan ağılı gibi kullanıldığını da..

Niçin böyleyiz? Bizim dinimiz eldeki nimetlerin ve servetlerin korunmasına; temizliğe, insan sağlığına, beşerî ve ilâhî hiçbir sistemde bulunmayan genişlikte yer verir...

Çevrenin kirletilmesini, yerlere tükürülmesini çirkin bulur. Ammenin huzuruna, haklarına azamî riayeti emreder.

Ağacı, yeşili, yeşilliği korumayı ibadet sayar. Sadece beden değil, çevre, kafa, gönül ve düşünce temizliği konusunda da teklifler, kurallar ve disiplinler getirir. O halde niçin böyleyiz?

Millî, hattâ beynel milel bir problem haline gelmekte olan *çevre koruma* , *çevre sağlığı*, *çevre temizliği* konusunu ele alırken, claya bir eğitim, millî terbiye meselesi olarak bakmaya mecburuz. Zira *çevre problemi*, herşeyden evvel bir kültür ve terbiye problemidir.